

Számos hiedelmünk még a vallások megjelenése előtti időkből származik. A könyv második része azt fontolgatja, mivel magyarázható, hogy némelyik babonás hiedelem minden józan megfontolás ellenére ma is él. A vallások megjelenésével a babonák, jósejelek, hiedelmek nem tűntek el, hanem még szélesebb körben terjedtek, erről a varázslók és papok népes serege gondoskodott.

A hajdani görögök és rómaiak gondosan megfigyeltek minden jelet és igyekeztek azt értelmezni. (Pl. cicamosdást váratlan vendég követi; ha a bal szemünk viszket, sírni fogunk; ha a jobb tenyerünk viszket, pénz áll a házhoz stb.) Gyakran előfordult azonban, hogy a jelet nem követte a hozzáfűzött hiedelem, de ezt az emberek nem jegyezték meg, csak azt, ha egyszer pl. a cicamosdást váratlan vendég követte. A könyv számos állattal kapcsolatos hiedelmet, babonát sorol fel a világ legkülönbözőbb részein élő népeknél. A pók, a varangyos béka, a pinty, a kakukk, a fecske, a tyúk, a kakas, a bagoly, a bőregér és a macska a leggyakrabban előforduló szereplője a babonáknak.

A tanulmány harmadik részében az állatokkal és növényekkel kapcsolatos helytálló és hamis időjóslatokról szól a szerző. A valódi népi időjóslatok sokszori ismétlődése, alapos megfigyelések alapján bizonyultak igazaknak. Nem egy közülük évszázados megfigyelések eredménye, és a modern tudomány is elfogadta. Mivel a növények érzékenyen reagálnak a levegő páratartalmának növekedésére, ezért ennek megfelelően viselkednek. Az állatoknál ugyanez a helyzet, pl. egyes rovaroknak a nedves levegőtől megduzzad a szárnyuk, és nem tudnak röpködni. Dmitrijev tehát mindent tudományosan is megmagyaráz, és könyve végén arra a megállapításra jut, hogy az állati szervezet mintájára nemcsak szuperérzékeny barométerek, hanem talán földrengésjelző készülékek is konstruálhatók. Egyes állatok (kb. 70 állatfaj) megérik a katasztrófa közeledtét, és vagy idejében elhagyják a veszélyes területet, vagy szokatlan nyugtalansággal reagálnak rá. A tudomány ma nem kevesebb mint 500 időjárásjelző növényt és körülbelül 1000 hasonló állatot ismer.

Dmitrijev könyve gazdag anyagával és összehasonlító módszerével a maga nemében egyedülálló mű és szórakoztató olvasmány is a babonákat, hiedelmeket kedvelőknek.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

Briliáns – Nő a dobozok között: emlékezetes kép egy nem éppen emlékezetes előadásból, Tolnai Ottó *Briliáns* című monodrámájából, amelyet Ábrahám Irén játszott el még 1985-ben, s újított fel most a színház műsorgondjainak enyhítése érdekében. Szépgesztus. Önzetlen, főleg mert a hat évvel ezelőtti bemutató sem aratott osztatlan sikert. Ábrahám tudta, hogy nem pályája sikerszerepét vette elő. Nem ő volt önmaga számára fontos, hanem a színház. Színésznői hőstett. Bravó, Irén!

Az előadás mégsem tekinthető pusztá felújításnak, noha lényeges különbség nincs a 85-ös és a mostani megjelenítés között. Nem is lehet. Sietni kellett menteni a műsort: idő sem volt újrendezni a magára maradt nő életének színpadi történetét. De nem is

kell. Az előadás mégis más volt a hat évvel ezelőttinél. S nem csak azért, mert a színésznő játéka, lénye érettebb. Sokkal inkább azért, mert megváltozott az előadás akusztikája. Drámaibb lett, ahogy a magányosság is drámaibb ma, amikor az ember kiszolgáltatottsága nagyobb, mint öt-hat évvel ezelőtt volt. A magány politikai dimenziót kapott. A kartonmagány, amelybe a dobozokat gyűjtő asszony menekül, elzárkózik a világ elől, több, mint egyetlen ember tragédiája, afféle vészjelzés, figyelmeztetés: mi vár(hat) ránk, itthon is, idegenben is. És a színésznőt dicséri, hogy erőteljesen, hitelesen drámázik, része van benne, hogy az est lehangol, elkedvetlenít, hogy elmegy a kedvünk az élettől. Mert minek élni? Hogy kartondobozokat gyűjtsünk? Hogy kartonmagányunkba meneküljünk?

Füllentő és hazug – Megvallom, sohasem értettem Sterija vígjátékának címét, sem az eredetét, sem a magyart. Azt gyanítottam, hogy a *Laža i paralaža*nak *Füllentő és hazug*-ra történő fordítása nem a legszerencsésebb lelemény. Most végre utánanézttem a szótárban. A *laža* hazugot, hazudozót jelent, akárcsak a *paralaža*, de ez utóbbi lehet a *hazug*, a hazudozó ember társa is. Olyképpen, ahogy a közmondásban van, hogy az egyik kutya, a másik eb. De mintha a *laža* i/és *paralaža* kapcsolatban több drámaiság lenne, nem párhuzam, hogy az egyik ez, a másik az, hanem viszony, függőség, mint a drámában, amely tükröt tart a természetnek, miként mondotta volt Vilmos, a Shakespeare, s miként mondotta – űto kazal? – Gogol, aki már azt is tudta, s ez a modernség „többlete”, hogy nem a tükröt kell hibáztatni, ha a kép kissé torz, tehát több drámaiság van benne, emberi viszony, mert minden viszony, még a legharmonikusabb is, drámai, mint bármelyik mellérendelésben. Ahogy háromkötetes szótárunkból tudjuk – mikor lesz végre meg a magyar–szerbhorvát szótárunk? –, az egyik hazugot a másik hazug „verifikálja”: ló mondja, számár bizonyítja. Igen ám, csakhogy ki Sterija vígjátékában a ló, és ki a számár? Ki hazudik, s ki tükrözi vissza, visszhangozza ezt a hazugságot?

A kérdés első részére könnyű válaszolni. A hazug Aleksa, aki nemesnek, tán bárónak adja ki magát, gazdagnak hazudja magát, holott még a zoknija is lyukas, akárcsak a zsebe, s korog a gyomra, de ki a másik hazug, ki a tükrökép, aki a hazugságaival igazolja, hitelesíti a főhazugot? Mita, Aleksa famulusa? Nem. Ő csak segítőtárs. Jelica, a vidéki „pógár” lánya, aki német szerelmetes regényekbe menekülve akar más lenni, mint a körülötte élő paraszok? Nem. Ő csak javíthatatlan álmodozó. Marko Vujić, az apa? Igen, ő a tükrökép, aki torzságában a tükrő előtt álló torzságát is félreérthetlenné teszi, aki nélkül Aleksa sem lehetne az, aki – a világ szélhámosa.

És az újvidéki szerb színház előadása Egon Savin rendezésében pontosan ezt a függőségi-kölcsönösségi viszonyt hangsúlyozza. Aleksa nincs Marko Vujić nélkül. Az egyik hazug a másik emberből hívja elő a hazugot. Aleksa összeviszza hazudozik gazdagságáról, Marko pedig vidéki nábobnak kíván látszani, így akarja lánya szerencséjét megcsinálni. Zijah Sokolović Aleksaként annyira túloz, túljátssza szerepét, hogy csak a vak nem látja, hazudik. Stevan Šalajić Marko Vujićként veszi a lapot, visszahazudozik. Az előadás pontosan leképezi a pillanatnyi jugoszláv, pontosabban szerb–horvát vezetői viszonyt: az egyik hazug sem létezhetne a másik nélkül, együtt azonban szinte megállíthatatlanok, legalábbis addig, mint a darabban történik, míg a józan segítő harmadik fel nem tűnik. A vígjátékban Jelica helybéli kéréje a harmadik, rendes, becsületes fiú. De ki lehetne a harmadik az életben, itt és most? Talán mi, akik látjuk, hogy csap be bennünket a két hazug.

Szomorú vasárnap – Ritkán adódik egy színház közönsége számára, hogy két egymást követő idényben két teljesen más szereposztásban lássa ugyanazt a produkciót.

Éz történt most a *Szomorú vasárnap* esetében, amelyet kényszer folytán új színeszi hármas visz színre ugyanabban a rendezői felfogásban. Hogy a változás pikantériája még kifejezőbb legyen, az új felállítás teljesen különbözik az elsőtől, más stílusban játszó színészek vették át a stafétabotot. Biztos van, aki azt szerette jobban, s van, akinek ez tetszik. Én mindkettőt szeretem, éppen másságuk okán. Az első változat – Törköly Leventével, Bajza Viktóriával és László Sándorral – keményebb volt, ez – a békéscsabai Gálfi Lászlóval, az operista Biszák Júliával és a becskereki Madách Színház-beli Izelle Károllyal – inkább sugallta az előadás játékjellegét, abban a megéltséget éreztük, ebben egy történet eljátszását kaptuk. A leglényegesebb különbség pedig az a két változat között – mert minden azonosságuk ellenére is két változatról van szó, mintha két zenész játszaná ugyanazt a partitúrát –, hogy az első egy ember elrontott életéről szól – „Fizetek, főúr! Volt egy feketém, / És egy életem, amit elrontottam én”, ahogy a főszereplő éneklí –, ez a második viszont az általános kilátástalanságról, a félelelmről, a kiszolgáltatottságról szól, arról, hogy „Ősz van és peregnék a sárgult levelek, / Meghalt a földön az emberi szeretet”, hogy „Vége a világnak, vége a reménynek, / Városok pusztulnak, srapnelek zenélnék, / Emberek véréből piros a tarka rét. / Halottak fekszenek az úton szanaszét. . . az emberek gyarlók és hibáztak. . . Vége a világnak!” Ahogy ugyancsak a kis Seress éneklí. Biztos, hogy az új változat értelmezésébe az adott politikai pillanat, a mindennapoknak a dalszövegekkel összeecsengő emberi tartalma, igazsága is belejátszik. Ahogy az is biztos, hogy ennél a változatnál gyengébb is most hasonlóan szíven találná a nézőket, hasonlóan mélyen érintene bennünket. Még az előadást záró dal sem a feloldódást hozza, hanem inkább fohászként hangzik, hogy „szeressük egymást, gyerekek”, meg hogy „Ennél szebb szó, hogy szeretet, / A nagyvilágon nincs”.

Igazágtalanok lennének a színészekkel szemben, ha csak azért dicsérenék munkájukat, mert az előadás analogizál mindennapjainkkal. Erényként kell említeni, hogy nem akarták megismételni az első felállítás teljesítményét, nem vették át a megoldásaikat, hanem igyekeztek saját lehetőségeik szerint, önmagukhoz híven játszani. Gálfi László nem megélt, önmagán átszűrt történetként állítja elének Seress Rezső, a Kispipa negyedrangú, de világhírű zongoristája életének alakulását, hanem eljátssza ezt. Biszák Júlia énekhangjával pótolja azt, amivel játékkal természetszerűen adós marad. Igaz, hogy ily módon hiányzik a férfi-nő kapcsolat drámaisága, amit a Törköly-Bajza kettős jól érzékeltetett, de Seress és Helénke viszonya bensőségesebb lett, ez a Helénke viszont odaadóbb társ. Izelle Károly néhány epizódban hiteles, emberi, ügyesen segíti a főszereplőt és Soltis Lajos rendezését.

GEROLD László